

Tvärvetenskap eller ämnesimperialism i u-landsforskningen?

Efter att ha gått igenom en mängd synnerligen positiva reaktioner på u-landsforskningsutredningens betänkande [SOU 1973: 41] från olika remissinstanser och enskilda forskare är det överraskande att ta del av Mats Lundahls och Bo Söderstens arga inlägg [Lundahl—Södersten 1974]. Det är i och för sig bra att det blir debatt om de viktiga frågor som utredningen arbetat med, och utan kritik blir det naturligtvis ingen diskussion. Vi tycker emellertid att det är beklagligt att ett av de få klart kritiska inläggen kring betänkandet är så onyanserat och i så generande hög grad snävt ämnescentrerat som i det här aktuella fallet.

Det är tydligt att det allmänna perspektiv som utredningen velat anlägga på underutvecklingens problem inte delas av Lundahl och Södersten. När utredningen försöker göra rättvisa åt den växande insikt om utvecklingsproblemens komplexitet och utvecklingsbegreppets etnocentritet, som i så hög grad satt sin prägel på de senaste årens utvecklingsteoretiska debatt, talar de om "skolastiska härklyverier". Densamma blir reaktionen när utredningen vill påvisa principiella skillnader mellan forskningsprocessen å ena sidan och administrativa beslutsprocesser å andra sidan och de konsekvenser som detta måste anses ha för forskningens organisation. När utredningen hävdar betydelsen av att utvecklingsforskningen fortsätter att utvecklas till ett tvärvetenskapligt forskningsområde kommer de med varningar om att tvärvetenskap "lika ofta kan vara ett hinder för ökad förståelse av utvecklingsproblemen", samtidigt som de gör gällande att tendenser till tvärvetenskaplig utvecklingsforskning saknas. När vi vill se avsaknad av makt över den egna situationen som ett generellt kriterium på underutveckling avfärdas maktpro-

blemet som en av många dimensioner (som möjligen kan intressera statsvetare) och i stället hävdas att frågan om utveckling av fattiga länder i första hand är ett ekonomiskt problem.

Vi skall i det följande söka rätta till en del missförstånd som Lundahls och Söderstens svepande kritik kan ge upphov till. Deras debattmetod att med axelryckningar och fraser som "skolastik" avfärda komplicerade sammanhang gör det inte möjligt att ta upp alla invändningar till diskussion. Vi begränsar oss till fem frågor, nämligen 1) utvecklingsforskning som ett särskilt forskningsområde, 2) den utvecklingsteoretiska översikten i utredningens bilaga 2, 3) frågan om tvärvetenskapens existens och önskvärdhet, 4) frågan om förhållandet mellan utveckling och makt och slutligen 5) förslaget till en organisation för en av Sverige stödd utvecklingsforskning.

Utvecklingsforskning

Utredningen vill se den framtida utvecklingsforskningen som *ett* i största möjliga utsträckning sammanhållet forskningsområde. Detta skulle grovt kunna indelas i tre underavdelningar, nämligen utvecklingsteoretisk, kartläggande och sektoriell forskning. Att denna indelning inte är "hävdvunnen" är vi klart medvetna om men vi kan inte tycka att detta är någon bra invändning när det gäller att dra upp riktlinjer för ett relativt nytt forskningsområde.

Betänkandet understryker nödvändigheten av intima relationer mellan de tre underavdelningarna (mellan vilka gränserna självfallet måste bli flytande) för att de på ett riktigt sätt skall bidra till utvecklingsrelevant kunskap. När Lundahl och Södersten invänder att man "inte gjort klart för sig att de två senare kategorierna mycket väl kan ge

väsentliga bidrag till teoribildningen kring underutvecklingens natur och orsaker" kan detta bara bero på slarvig läsning eftersom detta ju precis är vad som hävdas i betänkandet (s 29 och 126).

Den gjorda indelningen gäller i första hand forskningsansatser och problemområden och inte enskilda discipliner. Överhuvudtaget har utredningen så långt möjligt undvikit referenser till enskilda ämnen och i stället försökt tänka i termer av problemområden (som kan studeras av ett men oftast flera ämnen). Detta har tydligen irriterat våra kritiker som inte tycks ha haft ögon för annat än den vetenskapliga disciplin de själva representerar.

Den utvecklingsteoretiska forskningen, som försöker besvara den generella frågan om underutvecklingens orsaker och utvecklingens natur och innebörd, sker företrädesvis inom samhällsvetenskaperna, men detta innebär inte att all samhällsvetenskaplig utvecklingsforskning kan rubriceras som utvecklingsteoretisk. Om vi som exempel tar den nationalekonomiska utvecklingsforskningen kan bara en del sägas vara sysselsatt med utvecklingsteoretiska problem. Till stor del rör det sig om sektoriell forskning om också av stor utvecklingsteoretisk relevans. Till denna kategori hör enligt utredningen det mesta av den katalog av nationalekonomiska forskningsinsatser som Lundahl och Södersten räknar upp för att påvisa hur ofullständig den utvecklingsteoretiska översikten är.

Utvecklingsteoretisk översikt

Vi menar att det allmänna perspektiv som i betänkandet läggs på underutvecklingsproblemet speglar tydliga tendenser i den utvecklingsteoretiska diskussionen sådan den framkommit i en serie kontakter mellan utredningen och olika utvecklingsforskningsinstitut och som den refereras i den forskningsöversikt som finns redovisad i bilaga 2.

Lundahl—Söderstens omdöme om denna översikt som från nationalekonomisk synpunkt "extrem" och "ensidig" tyder på att de representerar en mycket snäv syn på ekonomiämnets innehåll. Översikten på det begränsade utrymmet av 35 sidor omfattar referenser till över hundratalet författare av vilka åtminstone en tredjedel är nationalekonomer.

I forskningsöversikten görs en enkel distinktion mellan statisk-deskriptiv (eller deskriptiv) och historisk-strukturell (eller strukturell) forskning i syfte att

skilja ut två synsätt som under senare år brutit sig mot varann i den utvecklingsteoretiska diskussionen.

Den deskriptiva synen identifierar underutveckling med en ofördelaktig position när det gäller nationalinkomst per invånare, läskunnighet, näringstandard etc och den strukturella synen identifierar underutveckling med en ofördelaktig position i ett större system av arbetsfördelning, maktfördelning etc. Denna indelning gjordes sedan andra försök till liknande indelningar kritiskt diskuterats och med den klara reservationen att distinktionen främst fyller en pedagogisk funktion, en funktion som den att döma av flertalet remissvar och andra reaktioner fyllt på ett tillfredsställande sätt. Lundahl och Södersten låtsas inte om de reservationer som gjorts och har heller inte förstått att de båda synsätten bör betraktas som komplementära. Att gränsproblem uppstår är självklart. De påpekar emellertid själva att deras kritik kan förefalla i överkant petig, något som vi kan instämma i. Sin stränghet motiverar de med att de slutsatser som nås genom forskningsöversikten är "synnerligen allvarliga". Härmed avses tydligen påvisandet av de tendenser till ett alltmer tvärvetenskapligt angreppssätt som enligt översikten kan spåras.

Tvärvetenskap

Existensen av tvärvetenskapliga tendenser avvisas på basis av ett resonemang som gör ett högst förbryllande intryck. Genom att påvisa att den strikt nationalekonomiska utvecklingsforskningen inte präglas av några tilltagande inslag av tvärvetenskap och genom att förmoda att samma sak gäller övriga samhällsvetenskaper anser Lundahl och Södersten sig bevisa att det inte finns någon tvärvetenskapligt orienterad utvecklingsteoretisk forskning. Var och en som följt forskningsdebatten om de underutvecklade ländernas problem måste känna stor undran inför ett sådant påstående. Ett visst erkännande av behovet av ett bredare perspektiv kan man visserligen utläsa ur den lista på nationalekonomisk utvecklingsforskning som författarna har satt ihop och som omfattar faktorer som jordreformer, korruption och sociala faktorer. Vad som kan integreras inom en disciplin möter tydligen oöverstigliga svårigheter om samma sak skall göras mellan disciplinerna!

Det gäller för en lång rad samhällsvetenskaper att konfrontationen med tredje världens realiteter fått återverkningar

på vetenskapsideal, sättet att ställa frågor samt forskningsinriktning. National ekonomin är — åtminstone att döma av den internationella diskussion vi utgått ifrån — inget undantag. Tvärtom har ju ekonomer gått i spetsen för en omprövning av den vedertagna ämnesspecialiseringen och förordat en mer tvärvetenskaplig och institutionellt orienterad forskning när det gäller forskningsområdet underutveckling — utveckling. Läsare av denna tidskrift är naturligtvis väl medvetna om Gunnar Myrdals inflytelserika pionjärbete "Economic Theory and Underdeveloped Regions" från 1957. Myrdal poängterar där mycket klart den nationalekonomiska teorins begränsning och pläderar för en bred "institutionell" samhällsvetenskaplig analys. I sitt stora arbete "Asian Drama" har Myrdal gjort ett ambitiöst försök att förverkliga den målsättningen. Bara denna bok gör ju att ett påstående av typ "det är svårt att märka några tilltagande inslag av tvärvetenskaplighet" ter sig synnerligen egen-domligt.

Författare som Gunnar Myrdal och Samir Amin — liksom en erfaren och etablerad utvecklingsekonom som Hans Singer — ges ett dominerande utrymme i såväl den utvecklingsteoretiska översikten (bil 2) som i utredningens allmänna reflexioner kring underutveckling och utveckling. Samtliga är framstående nationalekonomer enligt alla rimliga kriterier på vetenskaplig respektabilitet, men de tycks inte erkännas av Lundahl och Södersten. På något annat sätt kan vi inte tolka det förbluffande påståendet att "man lyckats åstadkomma ett betänkande om u-landsforskning, där det ekonomiska synsättet helt lyser med sin frånvaro".

Utveckling och makt

I det allmänna perspektiv på underutvecklingsproblematiken som utredningen kommit fram till har maktbegreppet, frågan om makt över den egna situationen, getts en särställning. Detta görs mot bakgrunden av den stora roll som faktorer som kontroll över naturtillgångar, en differentierad och mot den inhemska marknaden orienterad industri, ett autonomt beslutsfattande, en självständig teknologikutveckling och en efter de egna utvecklingsproblemen anpassad forskning och forskningspolitik spelat i såväl den utvecklingsteoretiska diskussionen som i den politiska debatten inom tredje världens länder.

Lundahl och Södersten understryker här den föga originella ståndpunkten att de fattiga ländernas problem framför allt är ekonomiska problem och vänder sig mot betänkanets uppfattning att det på ett generellt plan är fråga om ett maktproblem. De ger här uttryck för en slentrianuppfattning om vad olika ämnen bör syssla med. De menar att maktbegreppet kan vara centralt för en statsvetare men har svårt att inse vilken relevans begreppet har för t ex en geograf. Om maktproblematiken är central för förståelsen av de underutvecklade ländernas situation är naturligtvis maktbegreppet relevant för alla forskare som sysslar med underutvecklingens orsaker.¹ Intressant i sammanhanget hade varit att få reda på hur nationalekonomer ser på maktbegreppet. Vi har svårt att se att det kan föreligga någon motsättning mellan att betrakta underutveckling som en ekonomisk fråga och som en maktfråga. Ekonomi och makt torde tvärtom ha åtskilligt med varann att göra. Enligt många uppfattning har emellertid nationalekonomer försummat maktbegreppet [Rotschild 1971].

Mot maktaspekten ställer Lundahl—Södersten knapphetsaspekten som utgör ett grundläggande axiom för den nationalekonomiska teoribildningen. "Man kan aldrig bortse från knapphetsaspekten... man måste hela tiden vara medveten om att utveckling åstadkommes genom en rad medvetna val, där valmöjligheterna hela tiden begränsas av de resurser man har till sitt förfogande."

Gentemot detta i sak korrekta men tämligen idylliska påstående vill vi hävda att resurser också fördelas i enlighet med den sociala och politiska maktstruktur som är uppbyggd kring utnyttjandet. En resurs som olja har, för att ta ett aktuellt exempel, under lång tid utnyttjats på ett sätt som är mycket avlägset från vad som kan betraktas som en rimlig fördelning och vi vill nog påstå att detta har åtskilligt med makt att göra. Om vi istället ser på interna förhållanden i de fattiga länderna kan Sven Lindqvists böcker om Sydamerika rekommenderas till dem som tvivlar på sambandet mellan maktstrukturer och resursutnyttjande.

¹ Eftersom just geografer särskilt utpekats som ointresserade av makt vill vi nämna ett arbete som P. Odells *Oil and world power. A geographical interpretation.*

Organisation av utvecklingsforskningen

Också när det gäller de avslutande invändningarna mot utvecklingsforskningens organisation för författarna ett motsägelsefullt resonemang. Först menar de att denna del är utredningens betydelsefullaste och att utredningen, när det gäller frågor av principiellt intresse, har "hamnat på rätt linje". De har uppenbarligen sympatier för utredningens förslag att undvika forskningsinstitut och istället förlägga så mycket som möjligt av ansvar för planering och genomförande av forskning till grupper av forskare inom skilda problemfält. Behovet av självständig organisation betonas också. Men när det gäller utredningens principiella förslag om hur dessa mål skall förverkligas så att en rimlig grad av kompetens, kontinuitet och trygghet för de berörda forskarna garanteras menar de att förslaget rymmer "orimliga och delvis motstridiga arbetsuppgifter". Det orimliga skulle tydligen bestå i att de sk basgrupperna dels skulle "fylla den överblickande och offensiva funktion som man har behov av" och att de "samtidigt skall vara inriktade på specifika projekt och problemområden". Vi har svårt att se motsättningarna mellan dessa två uppgifter eftersom de speciella projekt det kan bli fråga om förutsätts ligga inom det problemområde som en basgrupp har det "offensiva" ansvaret för.

Utredningen har i linje med synen att dess arbete är det första ledet i en fortlöpande utredning och planering, medvetet utformat organisationsförslaget för den forskningsgenomförande nivån på ett översiktligt sätt. Grundprincipen har varit att den faktiska forskning som bedrivs inom olika områden skall styra utformningen av organisationen på genomförandenivån.

Beroende på förutsättningarna inom olika områden kan mycket väl olika organisationsformer utnyttjas, från små kortfristiga pilot-studiegrupper över projektgrupper till mera långsiktigt planerande och agerande basgrupper. Men dessa frågor har vi i utredningen menat bör ligga på en kommande nämnd att utreda i sina detaljer.

Vi vill sammanfattningsvis hävda att betänkanudet Forskning för utveckling står i samklang med den internationella diskussionen på området, både när det gäller den utvecklingsteoretiska grundsynen och när det gäller förslagen till forskningsstöd och forskningsorganisation, (i synnerhet inom tredje världens länder, vilket för oss varit viktigast) medan de svepande invändningar som görs av Lundahl och Södersten är konventionella och tämligen triviala. Vi kan bara hoppas att det finns ekonomer i Sverige med en annan uppfattning än deras.

Forskarassistent *Björn Hettne* och
professor *Karl Eric Knutsson*
Göteborgs universitet
resp Stockholms universitet

Referenser

- Lundahl, M.—Södersten, B., [1974], "Forskning för utveckling" *Ekonomisk Debatt*, årg 2, nr 2
- Myrdal, G., [1957], *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, sv ö *Ekonomisk teori och underutvecklade regioner*, Stockholm
- [1968], *Asian Drama, An Inquire into the Poverty of Nations*, New York, sv ö av vissa delar *Asiatiskt drama, en undersökning om nationernas fattigdom*, Stockholm
- Odell, P., [1972], *Oil and World Power. A Geographical Interpretation*, Harmondsworth
- Rothschild, K. W., (utg), [1971], *Power in Economics*, Harmondsworth